

RÆVLINGEN – EN AF GRØNLANDS NYTTIGSTE PLANTER

Af dr. phil. O. Hagerup

Den menneskelige fødes indhold af planter bliver mindre og mindre, jo længere man kommer mod nord. I mange arktiske egne lever mennesket næsten udelukkende af kød; og forsøg på at indføre spiselige plante-produkter er ofte stødt på direkte modstand. Således gik det f. eks., da man begyndte at dyrke salat på Færøerne og fik dette svar: »Vi spiser ikke græs; det er for får og køer«.

Og dog indeholder friske plantedele jo som bekendt de vitaminer, der er så værdifulde tilskud til de saltede eller tørrede næringsmidler.

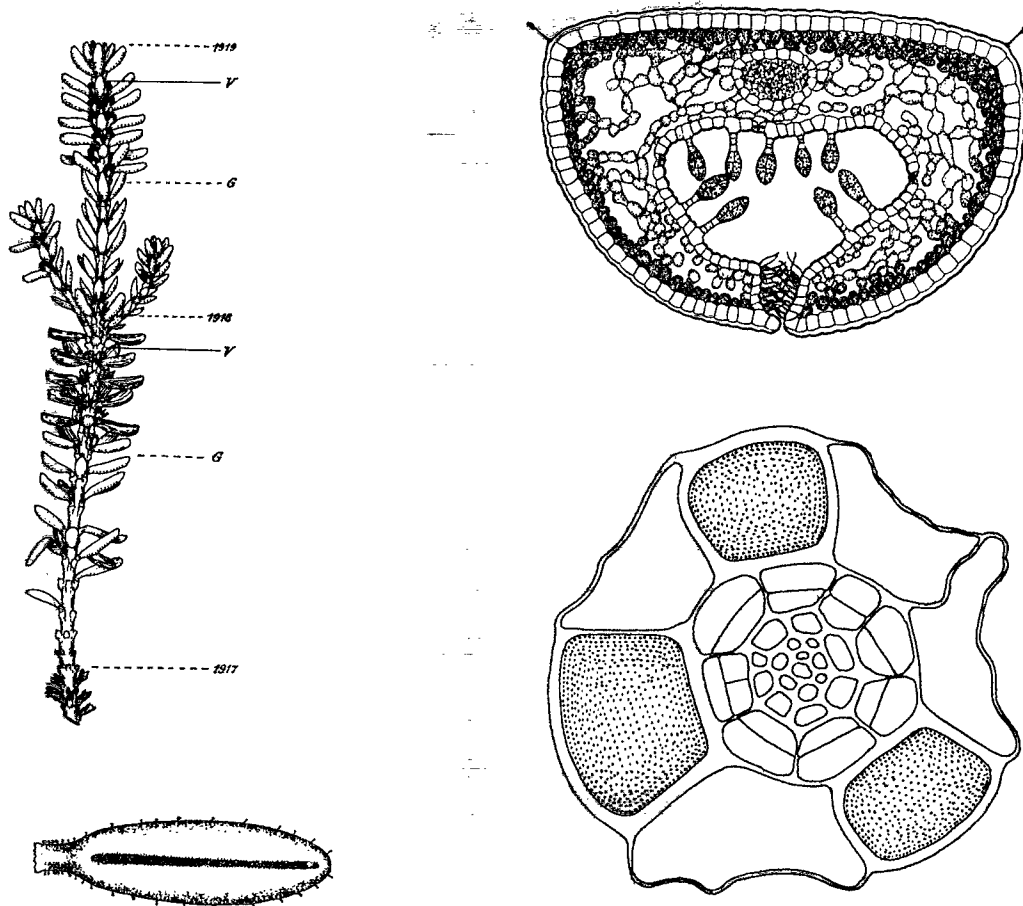
I den varmeste årstid er det i Grønland altid muligt at finde spiselige dele af vildtvoksende planter (f. eks. stilke af kvan); og om efteråret kan der mange steder samles bær. Men om vinteren er det langt vanskeligere – og ofte næsten umuligt – at skaffe friske spiselige plantedele. Der spises dog visse tangplanter, f. eks. den røde *Rhodymenia palmata*.

Netop derfor er *Rævling* (*Empetrum*) af særlig stor værdi. Dens frugter er nemlig friske hele vinteren og forekommer desuden de fleste steder i sådanne mængder under sneen, at det kan betale sig at skrape dem sammen med særligt konstruerede redskaber, hvorpå sneen sigtes fra, og frugterne fortæres i store mængder, ikke blot i Grønland, men også i næsten alle andre lande, hvor planten vokser.

Også mange fugle og pattedyr sluger store kvantiteter af frugter, hvilket har givet sig udtryk i talrige vulgær-navne, som f. eks. *Rævling* (= ræve-lyng) på dansk, *krækling* (= kragelyng) på norsk, *kråk-bär* (= kragebær) på svensk, *raisin de corneille* (= kragedruer) på fransk o.s.v.

Desuden yder planten et værdifuldt brændsel og er derfor en meget nyttig vækst overalt i sit store udbredelsesområde i de nordlige dele af både Europa, Asien og Amerika. Desuden vokser den også i de sydlige dele af Syd-Amerika og har endogså fundet vej til verdens ensomste ø, Tristan da Cunha, mellem Afrikas og Amerikas sydspidser.

I Grønland vokser *Rævlingen* næsten fra nordkysten og til sydspidsen og trives bedst nær kysten. I Europa er dens sydgrænse bl. a. ved Alpernes højeste toppe.

Til venstre: Langskud sammensat af de 2 årsskud: 1917-18 og 1918-19. G, grænse mellem vår- og sommerskud. V, grænse mellem sommerskud og vinterknop. Se iøvrigt teksten.

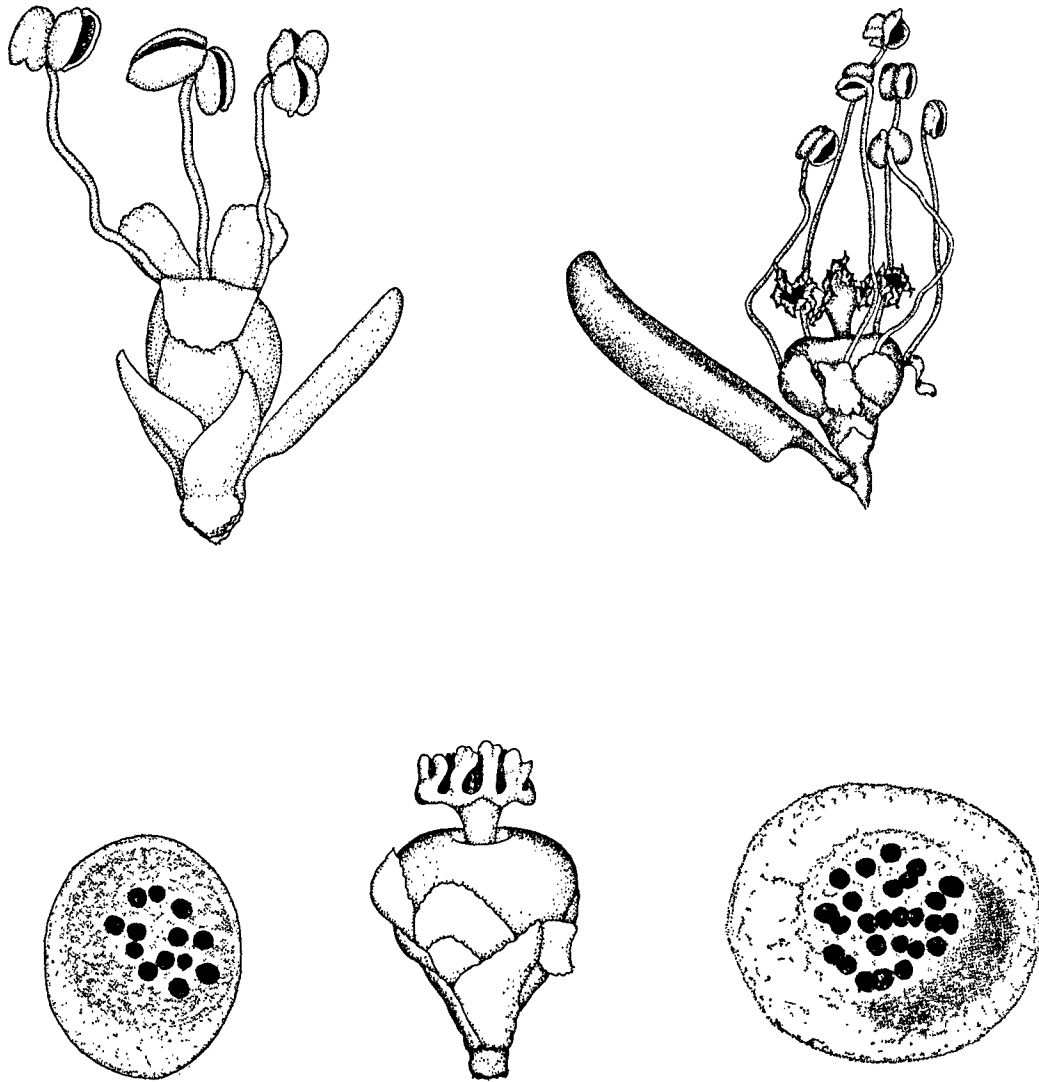
Til venstre foroven: Blad med fure på undersiden.

Til højre foroven: Tversnit af blad.

— foroven: Tversnit af rod. Celler med svamp i er prikkede.

Ræblingen er imidlertid ikke blot en meget nyttig plante. Men undersøger man den ud fra botaniske synspunkter, viser den sig desuden at være meget mærkelig og interessant i mange andre henseender og afvigende fra de fleste andre planter.

Figuren viser således et langskud, der er sammensat af 2 årsskud (1917-18 og 1918-19). Af disse er f. eks. det yngste atter sammensat af 4 forskellige afsnit, hvoraf det nederste (1918-G), der er udviklet tidligt om foråret, ikke danner sideskud eller knopper. Ved midsommertid udvikles derefter et »sommerskud« (G-V), i hvis bladhjørner der kommer blomsterknopper, som vil springe ud næste forår.

Foroven: Hanblomst og tvekønnet blomst.

Forneden: Støvknorn-modercelle med 13 kromosomer af den danske art (*E. nigrum*). I midten hunlig blomst. Til højre støvknorn-modercelle af den tvekønnede grønlandske art (*E. hermaphroditum*) med 26 kromosomer.

Årsskudets tredje og næstøverste afsnit er ganske kort; dets få blade har i deres hjørner knopper, som kan udvikles til vegetative sideskud, der sørger for plantens forgrening. Endelig afsluttes årsskudet med en lodden vinterknop, der yderst er dækket med flade, hårede knopskæl, som omgiver de unge blade, der bryder frem næste forår og står på »vårskudet«.

Også bladene (side 34) er yderst mærkværdige: allerede med de blotte øjne kan man se, at de har en hvid fure på undersiden. Hvad denne er, kan først afgøres, når man med en skarp kniv (barberblad) skærer et meget tyndt tværsnit af et blad (side 34) og undersøger dette ved hjælp af et mikroskop. Det ses da, at bladet er næsten cylindrisk med et på langs løbende hulrum i midten, der gennem den hårbeklædte spalte står i forbindelse med omverdenen. I hulens vægge findes alle bladets spalteåbninger og desuden mange store kirtelhår, som udsondrer det stof, der giver planten sin karakteristiske duft.

En lignende bladbygning findes kun hos nogle af lyngfamiliens medlemmer (f. eks. klokkeløng), hvor man må søge Rævlingens nærmeste slægtninge.

Blomsterne er ikke mindre mærkelige end bladene. De anlægges, som nævnt, året før blomstringen. Allerede i september er både de hanlige og de hunlige celler fuldt udviklede, således at de kun behøver at strække sig lidt næste forår, når sneen smelter; og derved bliver de nogle af vore tidligste forårsblomster, der på grund af deres smukke, røde farve bliver iøjnefaldende, når de har sneen som baggrund.

Støvbladene har lange, tynde tråde (side 35), som bevæges i forårsvinden, der da transporterer det lette støv gennem luften over på de brede ar (side 35), hvor det snart spirer og sender fine støvrør ned gennem den hule griffel til frøanlæggene.

Hver frugt indeholder 6-10 små »sten«, der ligger flere (3-4) år i jorden, før de spirer. Men har stenene først passeret et eller andet dyrs tarmkanal, spirer de hurtigere.

Også rødderne er mærkelige ved, at de ganske mangler rodhår. Det er måske som en erstatning for disse, at visse af rodens overhudsceller indeholder talrige svampehyfer, der formodes at spille en vis rolle ved optagelse af næring fra jorden. Rødderne er meget fine og undersøges derfor bedst på tynde snit og med stærk forstørrelse. Sådanne snit er vist p. 34, hvori de med svamp fyldte celler er prikkede mørkt.

Rævling er vistnok en meget gammel art, siden den har kunnet nå at sprede sig over så stort et område. Hermed stemmer det også, at den har spaltet sig i flere forskellige former. Nogle af disse er hårede eller har røde frugter og kaldes *Empetrum rubrum*; sådanne findes især syd for Ækvator og f. eks. på Tristan da Cunha.

Den mærkeligste af alle Rævling-formerne er dog den, der findes i så store mængder i Grønland og de øvrige nordligste dele af det arktiske område. Den kendes let på, at blomsterne er tvekønnede (p. 35), hvorfor den også kaldes *Empetrum hermaphroditum*. Alle de andre Rævling-former har i modsætning hertil enten hanlige eller hunlige blomster. Selv når blomstringen forlængst er forbi, sidder dog de visne støvblade tilbage og hos den tvekønnede form neden for frugten.

I Danmark findes kun den særkønnede *E. nigrum*; men i Grønland forekommer denne art ikke. På Færøerne vokser begge arter sammen og er da så lette at skelne fra hinanden, at selv skolebørnene på flere meters afstand kan kende *E. hermaphroditum* og ved, at denne udvikler flest frugter. På den skandinaviske halvø er den tvekønnede eneher-

skende mod nord, medens den særkønnede dominerer mod syd. De to arter mødes omtrent ved Stockholms breddegrad, og her trænger de ind på hinandens arealer – dog således, at den tvekønnede er mere bundet til kystens nærhed, end den anden er.

Det er imidlertid ikke blot fra et praktisk synspunkt, at Rævlingen er så værdifuld, men også set med videnskabelige øjne viser den sig på mange måder at være en yderst interessant plante.

Ved hjælp af udviklede farvemethoder kan det vises, at Rævlingen (ligesom andre levende væsener) indeholder de såkaldte kromosomer i sine cellekerner. Disse er af omtrent samme størrelse som bakterier og kan derfor kun ses ved stærk mikroskopisk forstørrelse. Kromosomerne er i plantens mange forskellige celler til stede i et ganske bestemt antal, som er karakteristisk for arten. Andre plantearter har oftest et helt andet kromosomtal.

Den særkønnede Rævling (*E. nigrum*) har således altid 13 kromosomer (p. 35) i sine kønsceller, medens den tvekønnede (p. 35) i modsætning hertil har det dobbelte antal ($n = 26$). Disse to arter er imidlertid så nær beslægtede, at der næppe er grund til at tvivle om, at de nedstammer fra hinanden.

Den lille aparte Rævling-families c. 10 medlemmer har – så vidt vides – alle 13 kromosomer. Den eneste undtagelse fra denne regel er netop den grønlandske art, hvorfor det også ligger nær at tro, at det er denne, som er den afledede og nedstammer fra *E. nigrum*. Måske er det netop det høje kromosomtal, der på en eller anden uforklarlig måde har bevirket, at den grønlandske Rævling er blevet i stand til at trænge så langt mod nord og at klare sig i det barske klima, hvor stamformen (*E. nigrum*) ikke kan gro?

Samtidig med fordoblingen af kromosomtallet har altså den grønlandske Rævling skiftet køn. Desuden har den som nævnt i nogen grad ændret både udseende, voksested og geografisk udbredelse.

Da *Empetrum* er den første plante, hos hvilken man opdagede, at der kan være et vist mærkeligt forhold mellem ændringer i kromosomtal og de nævnte ydre eller indre kår, er denne grønlandske »Paornàqutit« blevet en klassisk art. Men siden denne opdagelse blev gjort (i Scoresby Sund, 1924), har man fundet mange andre eksempler af lignende art. Alle disse problemer udgør nu en selvstændig, ny botanisk videnskab, der har mange dyrkere i forskellige lande jorden over.